

Úvod do japanistiky – 4. přednáška

Japonština v kontextu -typologie a genealogie-

C. Typologická klasifikace jazyků

3, Typy jazyků podle slovosledu základní neutrální věty

Slovosled se zkrátěně vyjadřuje písmeny S, O a V.

S = subjekt, podmět (kdo/co)

O = objekt, předmět (přímý – koho/co, nepřímý – komu/čemu)

V = přísudek (podle anglického *verb* = sloveso, což je zjednodušeně přísudek, ale přísudek nemusí být jenom slovesný, ale i jmenný)

Slovosled české či slovenské věty je určován hlavně aktuálním větným členěním, tj. nejdřív je *východisko výpovědi* („thema“, to co je známé) a pak *jádro výpovědi* („rhéma“, to co je nové, na čem je větný důraz). Jazyků s tímhle slovosledem je hodně (nepatří sem ale angličtina). Ale z hlediska postavení tří základních větných členů – S, V a O ve větě, která je neutrální, jednoduchá a nemá před sebou žádný kontext, lze také charakterizovat typ jazyka:

SVO

slovensky: Brat **dáva** kamarátom knihu.

angl.: My brother **gives** a book to his friends.

franc.: Mon frère **donne** un livre à ses copains.

čínsky: Wo didi **gei** pengyou shu.

SOV

iap.: Otóto-wa tomodači-ni hon-o **agemasu**.

starořec.: Ho adelphos tois philois biblion **didósi**.

sanskrt: Bhrátá mitrábhíh pustakam **dadati**.

gruz.: Čemi dzva megobrebs cʔigns **miscems**.

latina: Fráter amícís librum **dat**.

(**ale** ital.: Il mio fratello **da** un libro agli amici. – tj. SVO)

I když v moderních indoevropských jazycích převládá SVO, slovosled SOV (s „finálním přísudkem“, tj. na konci věty) je známý v starších jazycích, ve kterých se ale, ve vývoji směrem k moderním jazykům, postupně vytratil (sanskrt, klasická řečtina, latina).

VSO

– např. stará egyptština, biblická hebrejština, keltské jazyky, polynézské jazyky

biblická hebrejština: **Natan achí** et ha-sefer le chavero.¹

spisovná gélština (irština): **Tugann** mo dheartháir leabhar dá chairdibh.

tahitsky věta: „To mango jsme **snědli**“: ʔUa ʔamu māua i te vī.

¹ podškrtnutí označuje přízvukné slabiky.

VOS

-jazyky mezoamerické rodiny maya

D. Typologický rozdíl mezi japonštinou a čínštinou

Čínština není s japonštinou ani genealogicky příbuzná, a také typologicky jsou oba jazyky hodně odlišné:

-SLOVA: čínština má jednoslabičné izolované lexikální morfémy – japonština má dlouhá slova

-SLABIKA: struktura čínské slabiky je velice složitá – japonská slabika je otevřená jednoduchá

-MELODIE: čínština je tónový jazyk (každý morfém má inherentní –vnitřně daný- tón – japonština tóny nemá, ale má melodický přízvuk.

-SLOVOSLED: čínština má slovosled jako čeština (SVO), japonština SOV:

čínsky: Wo didi **gei** pengyou shu.

jap.: Otóto-wa tomodači-ni hon-o **agemasu**.

E. Slovosled japonštiny

Slovosled japonské věty někdy může být úplně opačný než u nás:

*Ne že bych si myslel, že neexistují lidé ze Západu, kteří dovedou číst knihy v japonštině, aniž by se **jí kdy** učili ve škole.*

学校で日本語を勉強**も**せずに日本語の本を読むことができる西洋の人がいないと思うわけではない。

*Gakkó-de **Nihongo-o** benkjó-**mo** sezu-**ni** Nihongo-no hon-o jomu koto-ga dekiru Seijó-no hito-ga inai-to omou wake-de-wa nai.*

Rozdíl slovosledu způsobuje, že některé informace musí být v japonské větě podány jinak než ve větě české, např:

jí = vzhledem k pozici v proudu informací (v „pojmosledu“) v češtině stačí zájmeno, ale jelikož v japonštině se octne hned k začátku věty, musí tam být *Nihongo* = japonština.

kdy = v japonštině se nevyjádří.

も (mo) = „ani“ - je zas něco, co se neobjeví v českém ekvivalentu.

F. Gramatické kategorie a jejich rozdílnosti v různých jazycích

V rodině indoevropských jazyků jsou běžné takové kategorie jako:

číslo, pád, osoba, čas, způsob.

Ve slovanských jazycích je také významná kategorie

vidu (*piš – napiš*),

která je podobně výrazná v moderní řečtině. Existuje i v jiných jazykových rodinách.

„**Dějový počet**“ v ajnuštině:

Existují však gramatické kategorie, které se úplně vymykají našemu vnímání, a na které ani nemáme terminologii. V ajnuštině – jednom z nejzáhadnějších jazyků východní Asie, kterým se ještě do 19. století běžně mluvilo na japonském Hokkaidě i na ruském Sachalinu – existuje slovesná kategorie, která by se mohla označit jako „dějový počet“: ajnuské sloveso rozlišuje, zda děj, který pojmenovává, se udál jednou nebo vícekrát. Když jednou – to může být jednou osobou, nebo vícero osobami ale s jedním výsledkem (např. když vícero lovců zkolí jednoho jelena). Vícekrát – může být jednou osobou (prořezal / popřerežával vícero lan, nebo popřerežával jedno lano na vícero kusů), nebo vícero osobami. Nejde tedy o číslo osoby, jak je máme my (jednotné – množné) – to má ajnuština také, ale navíc ještě vyjadřuje i „dějový počet“:

(*juk* = jelen, *rajke* = zabít (jednotlivě), *ronnu* = zabít (nejednotlivě).)

Juk rajke. = Zabil(i) jelena.

Juk ronnu. = Zabil(i) jeleny

(*tus* = lano. *tuje* = proříznout (jednotlivě). *tujpa* = proříznout (nejednotlivě).)

Tus tuje. = Proříznul lano.

Tus tujpa. = Přerízl(i) vícero lan. Rozřízl(i) lano (jedno nebo víc, na víc kusů).

Popřerežával(i) lano/lana (na vícekrát).

U mnohonásobné akce je možná i reduplikace slovesa:

(*Tus tujpa-tujpa.* = Popřerežával(i) (lano/lana), popřesekával(i), nasekal(i), nakrájel(i) na jemno...

Jak vidíme, „dějový počet“ je schopné vyjádřit i slovanské sloveso („přeríznul“ vs „popřerežával“). Nicméně, třeba v japonštině taková morfologická kategorie vůbec neexistuje a japonské sloveso takovéto rozdíly není schopno vyjádřit. V japonštině je na všechno jenom jeden tvar – *kirimašita*.

Ze slovesních **způsobů** zase třeba ve slovanských jazycích chybí **konjunktiv** (angl. **subjunctive**), který je např. v němčině:

er gibt – er gebe „on dává – ať/že dává“

Polypersonalita slovesa je typická črta gruzinštiny, kterou se trochu přibližuje polysynthetickým jazykům. Gruzinské sloveso totiž v jednom tvaru vyjadřuje nejenom osobu podmětu, ale i osobu předmětu, a k tomu ještě i směr děje:

cʔer = koreň slovesa „psát“:

vcʔer = (já) píšu („v“ = 1. osoba podmětu)

cʔers = píše („s“ = 3. osoba podmětu)

mo^mcʔers = napíše mi („m“ = 1. osoba **předmětu**, „mo-“ = směr ke mně, sem)

mog^ccʔers = napíše ti („g“ = 2. osoba **předmětu**)

mi^scʔers = napíše mu („s“ = 3. osoba **předmětu**, „mi-“ = směr ode mne)

V japonštině kategorii **osoby** u slovesa nemáme. Zato tu ale je kategorie **zdvořilosti**, která do značné míry vyjadřuje i osobu, hlavně **protipól JÁ – VY neboli sociální směr**:

kasu = půjčí

kašite ageru = půjčím vám(/jim) – společenský směr činnosti ode mne

kašite kureru = půjčí(te) mi – společenský směr činnosti ke mně

II. Genealogie jazyků (vzhledem k japonštině)

A. Genealogická klasifikace jazyků (podle příbuznosti)

Genealogická klasifikace má několik stupňů – ukážeme si je na češtině od nejnižšího po nejvyšší:

- pražská a brněnská mluva jsou si hodně blízké – jsou to **dialekty jednoho jazyka**
- čeština a slovenština jsou si hodně blízké – jsou to **dva hodně blízké jazyky**
- čeština, sloveština a polština jsou si blízké a tvoří západoslovanskou **podskupinu**
- čeština, ruština a bulharština jsou si vzájemně do jisté míry srozumitelné a lehce se je naučíme – jsou to jazyky jedné jazykové **skupiny** – slovanské
- čeština má jisté lexikální (slovní) i gramatické společné črty s jinými skupinami (germánskou, keltskou, řeckou, indoíránskou...) a spolu tvoří indoevropskou **rodinu**. Jazykovědci za dvě století výzkumů vytvořili více-méně konkrétní podobu hypotetického společného jazyka – indoevropštiny, kterou naši společní předkové mluvili před rokem 3000 před n.l. někde na jižní Ukrajině a nadčernomorské části Ruska.

-čeština má několik lexikálních a gramatických črt, které mají paralelu v gruzinštině, a podle některých jazykovědců indoevropská i kartvelská jazyková rodina mají společného předka, a takovéto nadrodinové seskupení se označuje jako **fýla**² a v tomto případě jde o tzv. nostratickou **fýlu**.

Do nostratické **fýly** se zařadují i další jazykové **rodiny**, jako semito-hamitská nebo altajská. Jde tedy o obrovské seskupení mnoha jazyků, živých i vymřelých.

Na druhé straně existují tzv. **izolované jazyky**, které se od všech ostatních tak liší, že představují samy osobě jazykovou **rodinu**. Takovýmto způsobem se obvykle uvažuje i o japonštině a dalších východoasijských jazycích:

japonická rodina je klasifikačně na úrovni **indoevropské rodiny**, přitom do něj patří jenom:

- japonština (Ňihongo)
- jazyky souostroví Rjúkjú

Podobně **koreanická rodina** zahrnuje jenom:

- korejštinu
- zvláštní odnož na ostrově Čedžudo

Ajnuština (na Hokkaidě) se také považuje za samostatnou jazykovou **rodinu**.

Vzdáleně se ale uvažuje, že japonická a koreanická rodina mohou mít vzdálenou společnou příbuznost k jazykům **altajské rodiny**. Altajská rodina se dělí do tří skupin: turkická, mongolická a tunguská. Zdá se, že na úrovni **fýly** nebo **makrorodiny** má japonština a korejština nejbliž právě k nejvýchodnějším altajským jazykům – tunguským. Zastánci této „altajské **makrorodiny**“, do které zařadují i japonickou a koreanickou větev, označují tento

² z řec. φῦλή *fýlé* = třída, oddíl, kmen. Některé jazyky (např. angl.) používají tento termín ve tvaru středního rodu, *phylum* [failəm], odvozeném z ř. φῦλον *fýlon* = plémě, kmen.

konglomerát hypoteticky vzdáleně příbuzných jazyků jako „transeuroasijská **makrorodina**“. Jsou však i neotřesitelní popírači této teorie, kteří podobnosti mezi japonštinou, korejštinou a altajskými jazyky vysvětlují spíš **konvergencí** (přibližováním z důvodu teritoriální blízkosti) než společným původem.

Každopádně, možné příbuznosti mezi **japonickou a koreanickou rodinou** jsou nakloněni mnozí badatelé, kteří se snaží ji dokázat, a tento proces ve vědě neustále pokračuje. O typologické podobnosti japonštiny a korejštiny jsme už mluvili.